

ชুমเห็ดเทศ



- ชื่อวิทยาศาสตร์** : *Senna alata* (L.) Roxb.
- ชื่อภาษาอังกฤษ** : Ringworm bush, Ringworm senna , Ringworm shrub, Candlestick senna, Candle bush, Candelabra bush, Christmas candle, Empress candle plant, Seven golden candlesticks, Impetigo bush
- ชื่ออื่นๆ** : ชุมเห็ดเทศ (กลาง) จี้คาก ลับมีนหลวง หมากกะลิงเทศ (เหนือ) ส้มเห็ด ชุมเห็ดใหญ่ (กลาง) จุมเห็ด ตะสีพอ (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน) ชุมเห็ด ล้างหมื่นหลวง หญ้าเล็บหมื่นหลวง
- วงศ์** : LEGUMINOSAE

ลักษณะพืช

ชুমเห็ดเทศเป็นไม้พุ่ม สูง 1-5 ม. ใบเป็นใบประกอบแบบขนนก ยาว 30-60 ซม. ใบย่อยเรียงเป็นคู่ 8-20 คู่ ริมใบมีสีแดง มีขนาดกว้าง 3-7 ซม. ก้านใบย่อยสั้นมาก ดอกเป็นช่อสีเหลืองใหญ่ ตามง่ามใบใกล้ปลายกิ่ง ยาว 20-50 ซม. มีก้านดอกสั้นเวลาบานกว้างประมาณ 4 ซม. ใบประดับเป็นแผ่นบางๆ มีขนาดกว้าง 1-2 ซม. ยาว 2-3 ซม. ผล เป็นฝักรูปบรรทัด กว้าง 1.5-2 ซม. ยาว 10-15 ซม. มีปีก 4 ปีก กว้าง 5 มม. ตลอดความยาวฝัก ฝักแก่มีสีดำและแตกตามยาว ภายในมีประมาณ 50 เมล็ด เมล็ดเกือบเป็นรูปสี่เหลี่ยมแบน กว้าง 5-8 มม. ยาว 7-10 มม. ผิวขรุขระ สีดำ

การปลูกและขยายพันธุ์

การปลูกโดยทั่วไปมักปลูกโดยใช้เมล็ด สามารถทำได้ 2 วิธีคือ หยอดลงหลุมและเพาะชำเมล็ดเป็นต้นกล้าก่อน แล้วจึงย้ายลงหลุม

1. การปลูกแบบหยอดหลุมในพื้นที่ปลูก วิธีนี้เหมาะสำหรับการปลูกพืชแซมแปลงพืชไร่ที่มีร่มเงาบังแสงในช่วงขณะเมล็ดงอกและกล้ายังเล็ก หรือในพื้นที่ชุ่มชื้นที่ไม่มีปัญหาวัชพืชรบกวนมากนัก ระยะห่างระหว่างหลุม 3-4 ม. นำเมล็ดกระตุ้นความงอกของเมล็ดแล้ว หยอดหลุมละประมาณ 5-6 เมล็ด เกลี่ยดินกลบหนาประมาณ 1 ซม. แล้วนำฟางหรือหญ้าแห้งคลุมบางๆ บนหลุมเพื่อช่วยพรางแสง ลดการระเหยของน้ำ และช่วยควบคุมความชื้นในดินไม่ให้น้ำระเหยเร็ว วิธีนี้จะประหยัดเวลา แต่มักประสบปัญหาเกี่ยวกับการกำจัดวัชพืชขณะที่ต้นชุมเห็ดเทศยังมีขนาดเล็ก

2. การปลูกแบบใช้กล้าปลูกในแปลงปลูก โดยนำกล้าจากถุงเพาะชำหรือจากแปลงเพาะมาปลูกในหลุมที่เตรียมไว้ หลุมละ 1 ต้น กลบดินโดยรอบและกดดินที่โคนให้แน่น รดน้ำหลังปลูกเสร็จแล้วทันที ปักค้ำยันและผูกมัดต้นกล้าเพื่อป้องกันลมพัดโยกหรือต้นเอนล้ม คลุมโคนด้วยฟางหรือหญ้า

การเก็บเกี่ยวชุมเห็ดเทศจะเก็บใบซึ่งเป็นส่วนที่นำไปผลิตยานั้น เลือกเก็บใบเพสลาดหรือใบที่ไม่อ่อนและไม่แก่จนเกินไป วิธีเก็บควรใช้กรรไกรตัดทั้งใบประกอบ วางในภาชนะที่สะอาดและสะดวกต่อการขนถ่ายที่ไม่ทำให้ใบเสียหาย ควรเก็บเกี่ยวในปริมาณที่พอเหมาะต่อการใช้ ควรเก็บใบเพสลาดจากต้นที่มีอายุ 6-7 เดือนขึ้นไป จะมีปริมาณสารสำคัญอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน ซึ่งจะทำให้ได้วัตถุดิบที่มีคุณภาพดีในการผลิตยาต่อไป อย่างไรก็ตามพืชในแต่ละแหล่งมีปริมาณสารสำคัญที่ต่างกัน

การใช้ประโยชน์

การใช้ประโยชน์ทางยา

ใบ : รสเบื่อเย็น บดผสมกระเทียม หรือน้ำปูนใสทาแก้กลากเกลื้อน โรคผิวหนัง
คองสุราหรือปิ้งไฟ ชงน้ำดื่มเป็นยาระบายใช้แก้อาการท้องผูก และสมานธาตุ

ดอก : เป็นยาระบาย ใช้แก้อาการท้องผูก

ฝัก : แก้พยาธิ ระบาย ขับพยาธิตัวตืด พยาธิไส้เดือน

ต้น : ขับพยาธิในท้อง

ต้น ราก ใบ : แก้กษัยเส้น แก้ท้องผูก ขับปัสสาวะ

คำรับยา

ใช้เป็นยาระบาย

- ใช้ชงชุมเห็ดเทศที่บรจุ 3 กรัม/ซอง ครั้งละ 1-2 ซอง ชงในน้ำเดือด 120 มล./ซอง นาน 10 นาที รับประทานวันละ 1 ครั้ง ก่อนนอน

- ใช้ใบย่อยที่ไม่แก่ไม่อ่อนเกินไป 8-12 ใบ (ควรเก็บก่อนออกดอก) ล้างน้ำให้สะอาด ตากแดดให้แห้งป่นเป็นผง ชงน้ำเดือด 1-2 แก้ว รินเอาน้ำดื่ม หรือใช้ผงยาป่นเป็นลูกกลอนขนาดปลายนิ้วก้อย รับประทานครั้งละ 3 เม็ด ก่อนนอน

- ใช้ใบสด 8-12 ใบ ปิ้งไฟให้เหลืองหั่นเป็นฝอย คั้นกับน้ำ 1 ถ้วยแก้ว เติมเกลือเล็กน้อย รินเอาน้ำดื่ม

- ใช้ช็อคโกแลต 2-3 ช่อ ต้มจิ้มน้ำพริกเป็นอาหาร

ใช้แก้โรคกลากและโรคผิวหนัง

- ในบัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (บัญชียาสมุนไพร) กำหนดรูปแบบของผลิตภัณฑ์จากสารสกัดชุมเห็ดเทศสำหรับใช้ภายนอก เพื่อรักษาโรคกลาก เชื้อราในร่มผ้า หรือที่เท้า ในรูปแบบของผลิตภัณฑ์จากสารสกัด และกำหนดขนาดใช้ โดยให้ทาครีมบริเวณที่เป็นวันละ 2-3 ครั้ง ติดต่อกันทุกวันนาน 3-4 สัปดาห์

- ใช้ใบสด 3-4 ใบ ขยี้หรือตำให้ละเอียดทาบริเวณที่เป็นกลาก ทาวันละ 2-3 ครั้ง ทุกวันจนหาย แล้วทาต่อไปอีก 1 สัปดาห์ ถ้าต้องการให้ใช้ได้ผลมากขึ้นควรใช้ใบชุมเห็ดเทศตำผสมกระเทียม 3-4 กลีบ และปูนแดงเล็กน้อย ใช้ทาบริเวณที่เป็น

- รักษาฝีและแผลพุพอง ใช้ใบสด 1 กำมือ ต้มกับน้ำพอท่วม เคี่ยวให้เหลือ 1 ใน 3 ใช้ล้างแผลที่เป็นหนอง วันละ 2 ครั้ง เช้า-เย็น ถ้าเป็นมากใช้ใบ 10 กำมือ ต้มอาบ

สารสำคัญ

ใบและดอกชุมเห็ดเทศมีสารพวกแอนทราควิโนน มีฤทธิ์ไปกระตุ้นลำไส้ใหญ่ให้บีบตัว ส่งผลทำให้เกิดการขับถ่าย ในขณะที่เดียวกันใบชุมเห็ดเทศก็มีสารแทนนิน ซึ่งมีฤทธิ์สมานธาตุดูด จึงนับว่าเป็นยาถ่ายที่ดี เพราะมีฤทธิ์รู้ปัดรู้เปิดเอง แม้จะให้ในขนาดสูงเกินไปก็ไม่เป็นอันตราย

การศึกษาในสัตว์ทดลองพบว่า สารสกัดของใบชุมเห็ดเทศแสดงฤทธิ์แก้ปวดได้ มีฤทธิ์ต้านเชื้อรา เชื้อแบคทีเรีย มีฤทธิ์ต่อลำไส้เล็ก มีฤทธิ์เป็นยาระบาย ด้านอักเสบ และมีฤทธิ์ในการรักษาโรคผิวหนังในวัว

การศึกษาในคน พบว่าประสิทธิภาพในการบรรเทาอาการท้องผูกของยาชงชุมเห็ดเทศให้ผลดีเท่ากับมิสท์แอลบา (Mist Alba) และทำให้เกิดอาการข้างเคียงคือท้องเสียน้อยกว่า การศึกษาประสิทธิผลของสารสกัดจากใบชุมเห็ดเทศในการรักษาโรคกลากเกลื้อน ผลจากการรักษาผู้ป่วยโรคเกลื้อน 10 ราย และโรคกลาก 30 ราย พบว่า ครีมสารสกัดชุมเห็ดเทศ 20% สามารถรักษาได้ทั้งโรคกลากและโรคเกลื้อน จากการศึกษาประสิทธิผลของสารสกัดจากใบชุมเห็ดเทศในการรักษาโรคเกลื้อน พบว่าสารสกัดจากใบแก่สดที่ความเข้มข้นมากกว่า 70% ให้ผลดีในการรักษาโรคเกลื้อนที่เกิดอาการติดเชื้อและสามารถป้องกันการกลับมาเป็นใหม่ ได้นานถึง 1 ปี ในกรณีที่ต้องการให้หายขาดจะต้องให้สารสกัดทุกๆ 4 เดือน ติดต่อกันเป็นระยะเวลา 3 ปี หลังจากการรักษาครั้งแรกได้ผลดี และสารสกัดดังกล่าวไม่ทำให้เกิดอาการข้างเคียงหรือเกิดการเปลี่ยนแปลงทางผิวหนัง

ข้อห้ามใช้

- ห้ามใช้ยาชงชุมเห็ดเทศในเด็กอายุต่ำกว่า 12 ปี
- ห้ามใช้ผลิตภัณฑ์ที่มีฤทธิ์เป็นยาระบายหากมีอาการปวดท้อง คลื่นไส้ หรืออาเจียน

การตลาด

ผลิตภัณฑ์ชุมชนหัตถ์เทศที่จำหน่ายในท้องตลาด ได้แก่ ชาชง ยาแคปซูล ยาระบายอัดเม็ด
ยาทาแก้กลากเกลื้อน